

УДК 378.14:001.8:316.77]:616.31-053.2

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2024.3.23>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ДИТЯЧИХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ СИТУАТИВНО-КОМУНІКАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Єфремова Оксана Василівна,

кандидат медичних наук, доцент,

доцент кафедри стоматології дитячого віку

Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ORCID: 0000-0002-5149-2151

У статті аргументовано доцільність урахування науково-методологічних засад підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії. Відзначено зацікавленість дослідників проблемою методологічного забезпечення освітнього процесу в професійній підготовці майбутніх стоматологів. Конкретизовано сутність гносеологічного, діяльнісного, прaxeологічного, аксіологічного, акмеологічного, синергетичного, компетентнісного та системного підходів у підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії засобами ситуативно-комунікативних моделей. Узагальнено, що використання гносеологічного підходу спонукає студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності та зумовлює врахування діяльнісного підходу, що сприятиме опануванню студентами всіх аспектів функціоналу майбутніх лікарів. Використання прaxeологічного підходу базується на теоретичному обґрунтуванні організації раціональної діяльності. Визначенню студентами власних вершин (акме) у професійному становленні сприяє окреслення особистісно важливих цілей. Тому особливої актуальності набуває реалізація аксіологічного та акмеологічного підходів. Ситуативне моделювання професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів розглянуто як творчу майстерню для пошуку студентами особистісно важливих цілей і вершин. Задля врахування різновекторних складників у професійній підготовці компетентного фахівця використовують компетентнісний підхід. Узагальнено, що при комплексному врахуванні спрямованості кожного методологічного підходу можна отримати кращий результат, ніж в умовах концентрації уваги лише на одному підході. Відзначено сумісність та узгодженість спільного впливу всіх підходів у підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії, що базується на використанні синергетичного підходу. Ураховуючи цілісність системи освіти та поєднання в ній різноспрямованих методологічних підходів, підкреслено важливість використання системного підходу в підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії.

Ключові слова: методологічні підходи, дитячі стоматологи, професійна підготовка, ситуативне моделювання, професійна взаємодія.

Yefremova Oksana. Methodological approaches to the training of future pediatric dentists by means of situational and communicative models of professional interaction

The article argues the expediency of taking into account the scientific and methodological principles of training future pediatric dentists by means of situational and communicative models of professional interaction. The interest of researchers in the problem of methodological support of the educational process in the professional training of future dentists was noted. The essence of epistemological, activity, praxeological, axiological, acmeological, synergistic, competence and systemic approaches in preparing future pediatric dentists for professional interaction by means of situational and communicative models is specified. It is summarized that the use of the epistemological approach encourages students to active educational and cognitive activities and determines the consideration of the activity approach, which will contribute to students mastering all aspects of the functionality of future doctors. The use of the praxeological approach is based on the theoretical justification of the organization of rational activity. Delineation of personally important goals helps students determine their own peaks (acme) in their professional development. Therefore, the implementation of axiological and acmeological approaches becomes especially relevant. Situational modeling of the professional interaction of future pediatric dentists is considered as a creative workshop for students to find personally important goals and peaks. In order to take into account multi-vector components in the professional training of a competent specialist, a competency-based approach is used. It is summarized that with comprehensive consideration of the focus of each methodological approach, a better result can be obtained than in conditions of concentration of attention on only one approach in particular. The compatibility and consistency of the joint impact of all approaches in the preparation of future pediatric dentists for professional interaction based on the use of a synergistic approach was noted. Taking into account the integrity of the education system and the combination of diverse methodological approaches in it, the importance of using a systemic approach in preparing future pediatric dentists for professional interaction is emphasized.

Key words: methodological approaches, pediatric dentists, professional training, situational modeling, professional interaction.

Вступ. Розробка системи підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії базується на врахуванні науково-методологічних засад досліджуваного процесу. Зазвичай у наукових розвідках аргументується визначення та використання сукупності методологічних підходів, що становлять основу дослідницьких ініціатив. Дефінітивний аналіз сутності методологічних підходів започатковується від розкриття поняття «методологія», що в довідниковій літературі тлумачиться як «сукупність прийомів дослідження, вчення про методи пізнання та перетворення дійсності» [2, с. 207], «сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, що застосовують у процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети» [9, с. 374]. Ураховуючи науковий сенс методології, актуалізується проблема конкретизації оптимальних методологічних підходів, що сприятимуть удосконаленню системи професійної підготовки майбутніх дитячих стоматологів та врахуванню особливостей навчання студентів створювати ефективну професійну взаємодію в подальшій роботі педіатричного стоматолога.

Опрацювання сучасних наукових розвідок дає змогу відзначити особливу увагу дослідників до проблеми науково-методологічного забезпечення сучасного освітнього процесу. У фундаментальних працях та публікаціях розкривається сутність методології наукового дослідження (В. Вихрущ, І. Зязюн, О. Коханко; С. Сисоєва, Д. Чернілевський та ін.), характеризується специфіка методологічного супроводу освітнього процесу в МЗВО (Н. Гуменна, М. Пайкуш), зокрема в професійній підготовці майбутніх стоматологів (В. Рогозін). Дослідники звертають увагу на результативність використання деонтологічного (Р. Вербовська), компетентнісного (Н. Гевкалюк; Н. Готор; Я. Кульбашна), особистісно орієнтованого (М. Філоненко), аксіологічного та синергетичного [5, с. 50] методологічних підходів. Водночас удосконалення системи підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії потребує конкретизації методологічного забезпечення досліджуваного процесу.

Мета та завдання – уточнити сутність оптимальних методологічних підходів, які сприятимуть врахуванню спрямованості професійної підготовки майбутніх фахівців стоматології дитячого віку на формування в студентів готовності до ефективної професійної взаємодії.

Методи дослідження. Використовувався теоретичний аналіз наукових джерел для аргументації доцільності використання визначених методологічних підходів у системі вищої медичної освіти для підготовки майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії засобами ситуативно-комунікативних моделей.

Результати дослідження. Опанування спеціальності дитячого стоматолога найперше передбачає засвоєння студентами сучасних знань у сфері стоматологічної науки й практики. І хоч теоретичне забезпечення професійної підготовки фахівців педіатричної стоматології зумовлене програмовим матеріалом з кожної дисципліни згідно з навчальним планом, стрімке зростання інформаційних потоків, динамічний розвиток стоматологічної науки спонукає всіх суб'єктів освітнього процесу в МЗВО активізувати навчально-пізнавальну діяльність студентів, що відбувається в умовах реалізації *гносеологічного підходу*. У процесі активної навчально-пізнавальної діяльності студентів майбутні педіатричні лікарі-стоматологи мають змогу досягти таких результатів:

- здобуття сучасних фахових знань у сфері дитячої стоматології;
- підготовленість до використання знань з анатомії, фізіології, психології дитини на різних етапах розвитку дитячого організму;
- ознайомлення з багатовекторністю професійної діяльності дитячого стоматолога, де важливим складником є професійна взаємодія.

Так, використання гносеологічного підходу спонукає студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності, що дає кращі результати в штучно створених ситуативних моделях професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів. Адже саме в таких умовах кожен студент має змогу виявити продуктивність власної навчально-пізнавальної діяльності. Крім цього, майбутні педіатричні стоматологи демонструють готовність використовувати здобуті знання в нових умовах змодельованої практичної діяльності. Актуальність такої підготовки підкреслює Я. Кульбашна, вказуючи, що «близько третини випускників не готові до фахової діяльності в практичному аспекті» [6, с. 68].

Практична зорієнтованість навчання майбутніх дитячих стоматологів зумовлює врахування *діяльнісного підходу*, що сприятиме опануванню студентами всіх аспектів функціоналу майбутніх лікарів. Враховуючи концептуальні положення діяльності, основою яких є «єдність теорії та практики» [9, с. 164], можемо відзначити поєд-

нання гносеологічного та діяльнісного підходів у підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії.

Діяльнісний аспект навчально-пізнавальної активності студентів ситуативних моделей уможливорює апробацію на практиці таких професійних функцій:

- виконання стоматологічних процедур і маніпуляцій;
- створення умов для ефективної професійної взаємодії в закладі педіатричної стоматології;
- виявлення психолого-педагогічних умінь для налагодження професійної взаємодії з відвідувачами та готовність навчати пацієнтів дитячого віку правильному догляду за ротовою порожниною тощо.

У результаті обговорення презентованих ситуативних моделей студенти мають змогу визначити найкращі варіанти професійної взаємодії лікарів дитячої стоматології. Тому набуває особливої значущості реалізація *праксеологічного підходу*, основою якого є праксеологія – наука про діяльність.

Використання праксеологічного підходу базується на теоретичному обґрунтуванні організації раціональної діяльності. З боку викладачів, це створення та навчально-методичне забезпечення такого освітнього середовища, у якому майбутні дитячі стоматологи матимуть змогу досягти очікуваних позитивних результатів. Студенти в ситуативних моделях професійної взаємодії демонструють комплекс професійних знань, умінь раціонального виконання стоматологічних маніпуляцій у роботі з пацієнтами дитячого віку, практичні навички організації доцільної професійної комунікації в педіатричній стоматології.

Визначення оптимальних зразків професійної взаємодії мотивує студентів до усвідомлення значущості розвитку практичних умінь і навичок створювати ефективне середовище для професійної взаємодії дитячих стоматологів, щоб досягти мети в професійному становленні. Так відзначається конвергенція трьох методологічних підходів: праксеологічного, аксіологічного та акмеологічного.

Основою аксіологічного підходу є аксіологія, що в літературних джерелах тлумачиться як наука «про моральні, етичні, культурні цінності як смислотворювальні основи людського буття, що визначають напрями й мотивованість людського життя, діяльності, вчинків» [7, с. 29] як теорія цінностей, що «з'ясовує якості й властивості

предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти потреби, інтереси і бажання людей» [9, с. 14].

Використання аксіологічного підходу в дослідженні виявляється в таких результатах роботи учасників змодельованих ситуацій:

- студенти акцентують увагу на цінності гуманістично-толерантного спрямування професійної взаємодії дитячого стоматолога з пацієнтами дитячого та підліткового віку;
- майбутні лікарі-стоматологи усвідомлюють важливість створення такого професійно-комунікативного середовища, у якому на тлі узгоджених спільних дій урахуватимуть особистісні характерні ознаки дитини-пацієнта: вияв емоцій, позитивне (чи негативне) сприйняття вказівок лікаря тощо;
- студенти мають змогу вибрати найбільш ефективні зразки комунікативно-професійної взаємодії дитячих стоматологів, які можуть використовувати в подальшій професійній діяльності;
- майбутні дитячі стоматологи усвідомлюють ціннісно-значущий ефект створення ефективної професійної взаємодії для подальшого професійного зростання, що мотивує студентів до активності, позаяк продемонстровані ситуативні моделі «містять спонукальний складник, ... виконують роль підстави до дії та діяльності» [9, с. 708].

Так, актуалізується використання спеціальних інноваційних форм і методів навчання, основою яких є міжособистісна взаємодія. Виконання студентами інтерактивних вправ уможливорює розширення спектра особистісних характеристик, що свідчать про готовність майбутніх дитячих лікарів-стоматологів до ефективної професійної взаємодії:

- студенти мають змогу проаналізувати сутність і специфіку діяльності дитячого стоматолога в різних змодельованих професійно-комунікативних ситуаціях;
- презентація студентами різнопланових зразків професійної взаємодії дає змогу сприйняти чи відхилити представлені моделі, щоб визначити ціннісний аспект збагачення власного практичного досвіду професійної комунікації на різних рівнях;
- відсутність засторог у виборі оригінальних та ефективних форм професійної взаємодії, позаяк змодельовані ситуації використовують у безпечних умовах навчання, що дає змогу майбутнім дитячим стоматологам апробувати на практиці й дібрати найбільш доцільні засоби створення оптимального професійно-комунікативного середовища.

Отже, інтеграція означених наукових підходів сприяє визначенню студентами власних вершин (акме) у професійному становленні з урахуванням окреслених цілей. Тому особливої актуальності набуває реалізація *акмеологічного підходу*, що бере початок з акмеологічної теорії – «науки, що вивчає феноменологію, закономірності механізми розвитку людини на ступені її професійної зрілості» [4, с. 6]. В Енциклопедії освіти акмеологічний підхід визначається як «процес формування суб'єкта професійної діяльності в умовах неперервної професійної освіти, самовиховання та здійснення професійної діяльності» [3, с. 733].

Враховуючи спрямованість означеного методологічного підходу, студенти мають змогу вдосконалити свої професійні та комунікативні здобутки на основі окреслення нових цілей-акме власного професійного зростання ще в умовах навчання в МЗВО. Так, ситуативне моделювання професійної взаємодії майбутніх дитячих стоматологів можна розглядати як творчу майстерню для пошуку студентами особистісно важливих цілей і вершин. Вибір оптимальних варіантів професійної комунікації спонукає студентів відхилити попередньо визначені й уже досягнуті цілі й визначити нові акме-віхи, що сприятиме систематичній корекції власних професійних дій та поступовому прогресивному формуванню важливих ознак педіатричних лікарів-стоматологів.

Особливої значущості набуває використання акмеологічного підходу на тлі інформаційного та технологічного прогресу в медичній сфері, що зосереджує увагу студентів на таких процесах:

- інтеграції аксіологічного та акмеологічного підходів, що зумовлює особистісно-ціннісну значущість окреслених цілей-досягнень майбутніх дитячих стоматологів і відповідає сучасному прогресивному розвитку стоматологічної науки та практики;

- взаємодії гносеологічного, діяльнісного, праксеологічного методологічних підходів для аргументації доцільності вибору певних моделей професійної взаємодії, що мають особистісну значущість для кожного студента як певна вершина його професійних досягнень під час навчання з урахуванням прогресивних змін у стоматології;

- демонстрації студентами різнопланових зразків професійної взаємодії дитячого стоматолога, що уможливорює активну аналітичну діяльність під час проведення інтерактивних занять і сприяє адекватному вибору таких зразків професійної комунікації, які в розумінні студентів є найбільш наближеними до ідеалу, й окреслених

особистісних акме-вершин у професійному становленні як компетентного фахівця педіатричної стоматології.

Так, видається доречним використання *компетентнісного підходу* в підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії. Про комплексний характер компетентності свідчать наукові розвідки, у яких дослідники обґрунтовують методіку формування фахової, професійної, інформаційно-аналітичної, професійно-педагогічної, предметних компетентностей. Отже, компетентнісний підхід поєднує різні складники професійної підготовки майбутніх фахівців стоматології.

Так, компетентнісний підхід використовується з метою врахування різновекторних складників у професійній підготовці компетентного фахівця, у результаті якого формується «інтегративна характеристика особистості, що відображає готовність і здатність мобілізувати здобуті знання, уміння, навички, досвід, способи діяльності, професійно значущі та особистісні якості фахівця» [1, с. 17]. У контексті нашого дослідження використання компетентнісного підходу має на меті сформулювати в майбутніх дитячих стоматологів такі особистісні набутки:

- високий рівень теоретичної та практичної підготовки, необхідної для кваліфікованого виконання професійних функцій педіатричного лікаря-стоматолога;

- готовність до ефективної професійної комунікації з усіма учасниками стоматологічного процесу з урахуванням можливостей та потреб у створенні оптимального комунікативного середовища в роботі дитячого стоматолога;

- уміння безконфліктно здійснювати складні варіанти професійної комунікації лікаря-стоматолога з різними учасниками стоматологічного прийому (пацієнтами дитячого віку, їхніми родичами, медперсоналом тощо).

Як бачимо, всі окреслені методологічні підходи взаємопов'язані та реалізуються в комплексі. Примітно, що при комплексному врахуванні спрямованості кожного методологічного підходу можна отримати кращий результат, ніж в умовах концентрації уваги лише на одному підході. Так, відзначається сумісність, узгодженість спільного впливу всіх підходів у підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії, що базується на використанні *синергетичного підходу*.

Позаяк змодельовані ситуації професійної взаємодії можна визначати як відкриті структури,

то студенти мають змогу розширювати змістове й процесуальне наповнення таких моделей багатоваріантними варіантами діяльності майбутніх дитячих стоматологів. Студенти можуть досягти кращих результатів у професійній підготовці на основі таких дій:

- використання в презентованих ситуаційних моделях сучасних знань і вмінь, здобутих на основі самостійної навчально-пізнавальної діяльності;

- активізація творчого підходу до вирішення однакових професійно-комунікативних ситуацій;

- організація найбільш доцільної професійної взаємодії з дітьми-пацієнтами та іншими особами в закладах дитячої стоматології.

Результатом використання синергетичного підходу дослідники визначають «здобуття нових знань, народження нових ідей, конструктивних понять, продуктивних гіпотез, теорій або моделей, алгоритмів і правил, ефективних оцінювальних процедур, цікавих проблем, експериментів або аргументів» [8, с. 42].

Ураховуючи цілісність системи освіти та поєднання в ній різноспрямованих методологічних підходів, важливим є використання *системного підходу* в підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії, що має такі характеристики:

- система професійної підготовки студентів у МЗВО має складну структуру, до якої входить система професійної підготовки майбутніх

лікарів-стоматологів, яка, зі свого боку, може поєднувати й інші системи, зокрема підготовку майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії;

- структурованість кожної системи дає змогу уточнити її обов'язкові складники, що відображають специфіку та мету розробки нового творчого авторського доробку;

- між усіма елементами новоствореної системи визначаються впорядковані взаємозв'язки, що свідчить про її відкритість, цілісність, взаємозумовленість усіх складників.

Висновки. Професійна підготовка майбутніх лікарів-стоматологів дитячого віку здійснюється з урахуванням методологічних підходів до організації сучасного освітнього середовища у МЗВО. Методологічні підходи є науковим підґрунтям для оновлення вищої медичної освіти. Комплексне використання сукупності різновекторних методологічних підходів у підготовці майбутніх дитячих стоматологів до професійної взаємодії має на меті досягти нових запланованих результатів через розробку спеціального навчально-методичного забезпечення.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі вбачаємо в розробленні навчально-тренінгової програми підготовки майбутніх дитячих стоматологів засобами ситуативно-комунікативних моделей професійної взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гевкалюк Н. О. Компетентнісний підхід у професійній підготовці лікарів-стоматологів дитячих. *Медицина освіти*. 2018. № 1. С. 16–18.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. (2-ге, доповн. і випр.). Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Інноваційна діяльність вчителя: термінологічний словник / За заг. ред. О. І. Огієнко. Укл. О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Ю. С. Красильник, К. В. Ковтун. Київ, 2016. 120 с.
5. Кульбашна Я. А. Професійна майстерність викладача як основа формування професійної компетентності майбутніх стоматологів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 1–2. С. 48–55.
6. Кульбашна Я., Скрипник І., Захарова В. Портфоліо як інструмент формування праксеологічної компетентності майбутніх фахівців із стоматології. *Педагогічний процес: теорія і практика (Серія: педагогіка)*. 2019. № 3–4 (66–67). С. 67–76.
7. Новий словник іншомовних слів : близько 40 000 сл. і словосполучень / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : АРІЙ, 2008. 672 с.
8. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоевої. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. 460 с.
9. Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 744 с.

REFERENCES

1. Hevkalyuk N. O. (2018). Kompetentnisnyy pidkhyd u profesyniy pidhotovtsi likariv-stomatolohiv dytyachykh [A competent approach in the professional training of pediatric dentists]. *Medical education*. No. 1. P. 16–18.
2. Honcharenko S. U. (2011). Ukrayinskyu pedahohichnyu entsyklopedychnyu slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. (2nd, supplemented and corrected). Rivne: Volynski oberehy. 552 p.

3. Entsyklopediya osvity (2008) [Encyclopedia of education] / Acad. ped. Sciences of Ukraine; Head ed. V. H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter. 1040 p.
4. Innovatsiyna diyalnist vchytelya: terminolohichnyy slovnyk (2016) [Innovative activity of the teacher: terminological dictionary] / In general ed. O. I. Ohiyenko. Coll. O. I. Ohiyenko, T. H. Kalyuzhna, L. O. Milto, Yu. L. Radchenko, Yu. S. Krasyl'nyk, K. V. Kovtun. Kyiv. 120 p.
5. Kulbashna Ya. A. (2014). Profesiyna maysternist vykladacha yak osnova formuvannya profesiynoyi kompetentnosti maybutnikh stomatolohiv [The teacher's professional skill as a basis for the formation of professional competence of future dentists]. *Continuous professional education: theory and practice*. Issue. 1–2. P. 48–55.
6. Kulbashna Ya., Skrypnyk I., Zakharova V. (2019). Portfolio yak instrument formuvannya prakseolohichnoyi kompetentnosti maybutnikh fakhivtsiv iz stomatolohiyi [Portfolio as a tool for forming praxeological competence of future specialists in dentistry]. *Pedagogical process: theory and practice (Series: pedagogy)*. No. 3–4 (66–67). P. 67–76.
7. Novyy slovnyk inshomovnykh sliv : blyzko 40 000 sl. i slovospoluchen (2008) [New dictionary of foreign words: about 40,000 words and phrases] / ed. L. I. Shevchenko. Kyiv : ARIY. 672 p.
8. Osvitni reformy: misiya, diysnist, refleksiya (2013) [Educational reforms: mission, reality, reflection]: monograph / Ed. V. Kremen, T. Levovyt'skyi, V. Ohneviuk, S. Sysoeva. Kyiv: "EDELWEIS Publishing Company" LLC. 460 p.
9. Filosofskyy entsyklopedychnyy slovnyk (2002) [Philosophical encyclopedic dictionary] / Head ed. V. I. Shynkaruk. Kyiv : Abris. 744 p.